

Beelden zonder benen

**Sommige beelden lijken
in eerste instantie
zeer veel op elkaar, maar
blijken bij nadere
beschouwing
toch grote verschillen
te hebben.**

**Zo ook met de
twee hier besproken
Ndengese beelden.**

De Ndengese, een kleine bevolkingsgroep in DRC

In mijn verzameling bevinden zich een aantal beelden die vanwege hun uitvoering om aandacht vragen. De Ndengese beelden zijn daar een voorbeeld van. Deze beelden zijn typisch voor het houtsnijwerk van de Ndengese bevolkingsgroep. De beelden hebben geen benen en het lichaam is rijkelijk versierd met scarificaties, kettingen en armbanden. Het hoofddekseel heeft een afgeknotte kegel (*lokét* genaamd) en is vergelijkbaar met de hoofddekseels welke worden gebruikt door de notabelen. De beelden symboliseren een heerser van de Ndengese en de kracht die hij uitstraalt.

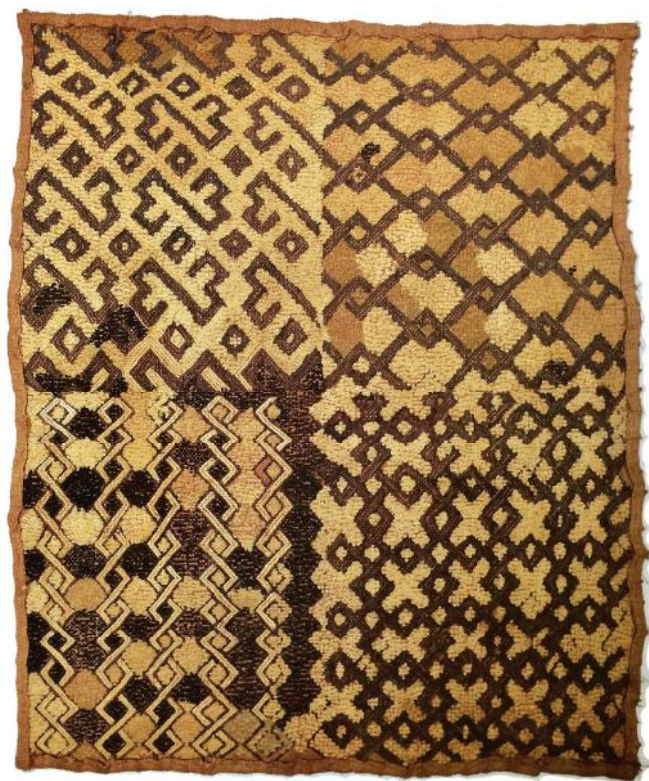
Situering Ndengese

De Ndengese, (Dengese, Bonkese, Dekese, Ndenkese, hierna aan te duiden met Ndengese) wonen in de Democratische Republiek Congo (DRC), provincie West-Kasaï, aan de noordzijde van de rivier de Sankuru. Ze hebben cultureel en artistiek veel gemeen met de Kuba, omdat ze lange tijd deel uitmaakten van het grote Koninkrijk van de Kuba, ook wel de Bushoong of het cultuurcomplex van Wóót genaamd. De circa 15.000 Ndengese beweren dat ze de oorspronkelijke bevolking van het gebied zijn. Ze spreken Bondengese en Lingala, talen die behoren tot het Mongo-taalcomplex.

Hun heerser, bekend als de *etoshi*, regeert over de lokale leiders die worden bijgestaan door edele mannen. Machtige groepen zoals de smeden, jagers en tovenaars geven een tegenwicht aan de politieke macht van de leiders.

Religie

Het Kuba-volk kent meerdere schepingsverhalen. In een daarvan is MBoom de schepper. Hij moest negenmaal

Boven: Raffia kleding van de Kuba met karakteristieke patronen, ca. 56 x 46 cm.

Boven: De Ndengese (rose) en de Kuba (groen) leven in het noorden van de provincie West-Kasaï in de DRC.

Etno-linguïstische kaart André Smit

Rechts: Op deze palmwijnbeker van de Kuba wordt de typische insnijding van het kapsel weergegeven.

Boven: Plaat uit een publicatie van Baron A. de Haulleville en E. de Coart (1906) waarop ook een vrouwelijk beeld te zien is.

Rechts Een klein Ndengese beeld met een afmeting van 19,5 cm.

Geheel rechts: Ndengese beeld (139 cm) uit de collectie van het KMMA Tervuren EO.00.3693; foto R. Asselberghs, KMMA Tervuren© (DIA_01)

braken en hieruit ontstond per braaksel driemaal een *Woot*, een heerser, die ieder een volk opbouwde.

De Ndengese geloven niet in een God. Zij menen dat ze afstammen van Eto-toshi, de oudste zoon van Woot, die gehuwd was met zijn zuster Mweel. Bijzonder is dat de naam Woot ook gegeven wordt aan een maskertype van de Kuba én gebruikt wordt voor het ruitpatroon dat zowel de Kuba als de Ndengese gebruiken.

De Ndengese geloven dat al het onheil op de wereld veroorzaakt wordt door heksen. Om die te ontmaskeren maken

ze gebruik van gif-orakels.

Bij de troonsbestijging van een nieuwe koning wordt een ceremonie gehouden die de vooroudergeesten gunstig moet stemmen.

Voorwerpen

De Ndengese zijn vooral bekend om hun mannelijke en vrouwelijke voorouderfiguren. Deze beelden stonden in een hut op het graf van de etoshi. Er zijn ook kleinere konings- en chef-figuren, de *isikimanji*, die de kleren en de macht bewaren bij de dood van de koning, tot er een nieuwe koning is aangesteld. Verder heeft de koning, en alleen hij, een scepter, een ivoren vliegenmepper, een ivoren staf versierd met een vrouwenfiguur, een koninklijke beker en een troon. Ook ijzeren voorwerpen worden gebruikt. De Ndengese maken geen maskers. De weinige exemplaren, die bij de Ndengese zijn aangetroffen, kwamen van naburige Kuba-volken, zoals de Kete en de Ngeende.

Een systematische vergelijking van twee ogenschijnlijk

De beelden

Het donkere beeld is door mij circa tien jaar geleden verworven, het bruine beeld later. Opvallend is dat deze beelden, die respectievelijk 55 en 54 cm hoog zijn, geen benen hebben. Ondanks de identieke uitstraling verschillen de beelden op diverse punten van elkaar.

De lichamen zijn bedekt met scarificaties en de beelden dragen armbanden en hebben kapsels die lijken op die van de etotshi. De mutsen hebben een kleine knot in de vorm van een cilinder.

Het lichaam en de armen zijn verlengd om ruimte te bieden aan de symbolische scarificaties. Ze verwijzen naar spreekwoorden en staan voor de relatie tussen de chef en degenen die onderworpen zijn aan zijn gezag.

De etotshi en zijn notabelen behoorden tot het ikoho-genootschap, die enorme vergoedingen van haar toekomstige leden vraagt bij de initiatie. Vrouwen worden niet tot dit gezelschap toegelaten.

De beelden zijn de beeltenis van een etotshi. Ze worden o.a. bij de begrafenis van een etotshi gebruikt en vertegenwoordigen hem ook tijdens de jubileumceremonie van de begrafenis, die enkele maanden na zijn dood plaatsvindt.

Een vergelijking

De hoofden hebben dezelfde vorm en worden bekroond door de muts met de knot. De mutsen die in het echt gemaakt worden van raffia, ontvangen gezagsdragers op het moment dat zij hun ambt aanvaarden. De muts symboliseert wijsheid, waardigheid en intelligentie.

Bij het donkere beeld is de knot gelijmd met hars. Ik heb het idee dat dit een lokaal in de DRC uitgevoerde reparatie is. De hoekige insnede bij het haar boven de slapen is karakteristiek voor beelden van de volken van het cultuurcomplex van de Kuba. We zien het op de palmwijnbekers van het Kuba volk, maar ook op de hier besproken Ndengese beelden.

Het gezicht

Het bruine beeld heeft midden op het voorhoofd een concentrische scarificatie, vergelijkbaar met de uitstulpingen die voor het oor zitten. Deze cirkels vervullen een beschermende functie. Langs de slapen kunnen zo kosmische stralen binnendringen die de persoon een gezond verstand geven. Maar langs dezelfde weg kunnen de stralen ook weer het lichaam verlaten, met domheid of waanzin tot gevolg.

Bij het donkere beeld zitten alleen twee cirkels boven de wenkbrauwen. Beide beelden hebben ook andere scarificaties op het hoofd, maar de patronen verschillen duidelijk. Bij het donkere beeld gaan de uitgesproken wenkbrauwen over in de neus. Bij het bruine beeld is dit minder prominent. Beide neuzen hebben neusvleugels en

de gezichten hebben vooruitstekende lippen. Beide hebben kaurischelp-achtige ogen en goed uitgewerkte oren.

De hals

De hals is bij het ene beeld versierd met drie mooie ringen, bij het andere beeld met negen ringen. Drie is het symbool voor de samenhang tussen chef, notabelen en volk, welke eenheid leidt naar welvaart voor iedereen. En

Links het bruine beeld (55 cm) en rechts het donkere (54 cm) exemplaar.

min of meer gelijke Ndengese-beelden

drie maal drie is negen, het getal dat symbool staat voor de schepping.

Het lichaam

Het lichaam is bij beide beelden zowel aan de voorzijde als de achterzijde rijkelijk voorzien van scarificaties in een ruitpatroon. Dit is ook het geval met de beide armen. Het patroon, *Woot* genaamd, zien we ook op de gebruiks-

voorwerpen en de raffia kleden van de Kuba. Het bruine beeld heeft op beide schouders, op de scharnierpunten, weer de concentrische scarificaties, en ook midden op de borst. De navel komt hier ook expliciet in beeld met cirkels. Het donkere beeld heeft aanzienlijk bredere schouders.

De armen

De armen hebben bij de handen armbanden, drie bij het donkere beeld en vijf bij het bruine beeld. Deze armbanden symboliseren de bescherming voor de eigenaar tegen kwade geesten van buiten, maar ook bescherming tegen het verlaten van zijn vitaliteit van binnenuit.

De positie van de handen is ook wezenlijk verschillend. Bij het bruine beeld rusten die op de buik onder de navel, waarmee de onderdanen eraan herinnerd worden dat zij gezamenlijke voorvaders hebben waar zij op hun beurt nu van afhankelijk zijn. Bij het donkere beeld is dit gegeven minder duidelijk uitgebeeld.

De heupen

De heupartijen verschillen in opbouw niet zo veel, zij het dat het bruine beeld een duidelijke piemel heeft (die nogal eens afgebroken werd). Het donkere beeld heeft geen piemel, maar volgens mij sporen van een vagina. Het gekke is dat bij dit (vrouwelijke) beeld geen borstpartij wordt aangegeven, terwijl dat wel het geval is bij het bruine (mannelijke) beeld.

Omdat het genootschap geen vrouwelijke leden kende, wordt gesuggereerd (www.zyama.com) dat een vrouwelijk beeld naast kracht, waarschijnlijk de oprichtster van het genootschap voorstelt.

Al met al grote verschillen bij ogenschijnlijk min of meer gelijke beelden. Dat neemt niet weg dat beide beelden duidelijk Ndengese beelden zijn, waarvan ik de bruine op basis van het bovenstaande ouder inschat dan de donkere. In Belgische musea bevinden zich Nden-gese beelden die bijna twee keer zo groot zijn als de hier getoonde beelden. Ik heb het idee dat dit met de ouderdom van de beelden te maken heeft. Nog kleinere beelden komen ook voor.

hpbakker@klifart.nl

Literatuur

Baquart, J.-B. (1998). *De tribale kunst van Afrika*. New York: Thames en Hudson Inc.
Verswijver, G. et al. (1995). *Schatten uit het Afrika-museum Tervuren*. Tervuren: Africa-Museum

Internet, geraadpleegd dec. 2019
<http://www.zyama.com/dengese/pics..htm>
<http://collectie.nederlandsfotomuseum.nl/collectie/detail/9141b364-ede4-94d9-6fee-718b926ffdb9>

